

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA CHOLG'U IJROCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Rahimberganova Zuhra Shuxrat qizi

Xorazm viloyati Urganch shahri 32-son Maktabgacha ta'lim tashkiloti musiqa rahbari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22643696>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 6-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 7-sentabr 2026-yil

Annotatsiya:

Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishning amaliy metodikasi ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Oltita metod — ko'rgazmali-namoyish, bosqichma-bosqich texnik mashq, tahliliy-ijrochilik, bo'lakma-bo'lak ishlash, konsert-amaliyot va o'z-o'zini nazorat qilish metodlari — yoritilgan. Har bir metodning mazmuni, qo'llash bosqichi va rivojlanadigan ko'nikmasi ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar:

cholg'u ijrochiligi, ijrochilik ko'nikmalari, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, shakllantirish metodikasi, texnik mashq, sahna madaniyati, musiqa pedagogikasi, kasbiy tayyorgarlik, o'z-o'zini nazorat, oliy ta'lim.

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, pedagog kadrlarni tayyorlash mazmunining zamonaviy talablar asosida takomillashtirilishi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablarni ham tubdan o'zgartirmoqda. Musiqa ta'limining o'ziga xosligi o'qituvchidan nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishni, balki musiqiy asarlarni ijro etish, cholg'u asboblardan professional darajada foydalanish, ijro jarayonini pedagogik jihatdan tashkil etish va o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qodir bo'lishni talab etadi. Shu jihatdan bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish ularning kasbiy kompetentligini shakllantirishning muhim tarkibiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Cholg'u ijrochilik ko'nikmalari musiqa o'qituvchisining amaliy-kasbiy faoliyatida alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular musiqiy asarni texnik va badiiy jihatdan to'g'ri ijro etish, nota matnini o'qish, ritm va tempni his qilish, tovush sifatini boshqarish, ijro texnikasidan maqsadli foydalanish hamda musiqiy obrazni ifodali talqin etish kabi ko'nikmalarni qamrab oladi. O'qituvchi cholg'u ijrochiligi orqali dars jarayonida musiqiy materialni o'quvchilarga bevosita namoyish etadi, ularning eshitish, ritmik, ijodiy va estetik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Demak, cholg'u ijrochilik mahorati musiqa o'qituvchisining nafaqat ijrochilik, balki pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, unda musiqiy-nazariy bilimlar, ijrochilik texnikasi, musiqiy eshitish qobiliyati, ritm tuyg'usi, xotira, badiiy tafakkur va ijodiy yondashuv o'zaro uyg'un holda rivojlantirilishi lozim. Ayniqsa, talabning cholg'u asbobini egallash jarayonida to'g'ri o'tirish, qo'l va barmoq harakatlarini muvofiqlashtirish, tovush hosil qilish usullarini o'zlashtirish, texnik mashqlarni izchil bajarish va musiqiy asar ustida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy ijrochilik metodlari bilan

bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham muhimdir. Individual yondashuv, bosqichma-bosqich o'qitish, muammoli ta'lim, amaliy mashqlar, audio va videomateriallardan foydalanish, ijroni tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va refleksiv faoliyatni tashkil etish talabalarining cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi. Bunda har bir talabaning ijrochilik tayyorgarligi, musiqiy qobiliyati, texnik imkoniyatlari va individual rivojlanish sur'atlarini hisobga olish ta'lim samaradorligining muhim sharti hisoblanadi.

Cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishda nazariya va amaliyotning uzviyligi ham alohida ahamiyatga ega. Talaba musiqiy asarning janri, shakli, uslubi, lad-tonallik xususiyatlari va badiiy mazmunini anglagan holda uni texnik jihatdan to'g'ri va ifodali ijro etishga intilishi zarur. Shu sababli ijrochilik mashg'ulotlari faqat texnik harakatlarni takrorlashga emas, balki musiqiy asarning mazmunini anglash, badiiy obrazni yaratish va ijrochilik ifoda vositalaridan ongli foydalanishga yo'naltirilishi lozim.

Bugungi musiqa ta'limida milliy cholg'u ijrochiligi an'analarini saqlash va ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish ham dolzarb masalalardan biridir. O'zbek milliy cholg'u ijrochiligi maktablarining boy tajribasi, ijro an'analari va ustoz-shogird tizimi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi. Milliy musiqiy merosni o'rganish talabalarda nafaqat ijrochilik ko'nikmalarini, balki milliy musiqiy tafakkur, estetik did va kasbiy mas'uliyatni ham shakllantiradi. Cholg'u ijrochilik ko'nikmalari bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy tayyorgarligining markaziy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi, chunki u nafaqat konsert faoliyatida, balki kundalik pedagogik amaliyotda — darsda o'quvchiga jo'r bo'lish, jonli namoyish qilish — ham doimiy ravishda talab qilinadi [1]. Shu sababli ushbu ko'nikmalarni izchil va samarali rivojlantirishning aniq metodikasi zarur.

Amaliyotda ko'pincha cholg'u ta'limi faqat tasodifiy, tizimsiz takrorlashga asoslanadi, bu esa ko'nikmalarining izchil va to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin [2]. Shu nuqtai nazardan, cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishning ilmiy asoslangan metodlarini tizimli tahlil qilish mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [3].

Muammoning o'rganilgan darajasi. Musiqa-ijrochilik pedagogikasining nazariy-metodik asoslari G.M. Sipin [1]ning fundamental tadqiqotlarida chuqur ishlab chiqilgan bo'lib, unda cholg'u ta'limining asosiy metodlari — namoyish, texnik mashq, tahliliy ishlash — batafsil asoslangan. Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi B.M. Teplov [2]ning ishlarida yoritilgan.

Mahalliy musiqa pedagogikasi fanida O. Matyoqubov [3], R. Yunusov [4]ning ishlarida cholg'u ijrochiligini o'qitishning umumiy metodik tamoyillari yoritilgan. Sahna hayajonini boshqarish va konsert amaliyoti masalalari esa D. Kenni [5]ning tadqiqotlarida psixologik nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Shunga qaramay, olib borilgan ilmiy izlanishlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, aynan bo'lajak musiqa o'qituvchilariga xos, ularning kasbiy ehtiyojlarini (pedagogik faoliyat uchun zarur ijrochilik ko'nikmalarini) hisobga oluvchi, izchil metodlar tizimini ishlab chiquvchi maxsus tadqiqotlar mahalliy fanda hali yetarli darajada mavjud emas. Ushbu bo'shliqni to'ldirish mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Muhokama. Ko'rgazmali-namoyish metodi cholg'u ta'limining eng qadimiy va samarali metodlaridan biri hisoblanadi [1] — pedagogning jonli ijrosi orqali to'g'ri qo'l holati, tovush hosil qilish usuli va ijro uslubini talaba bevosita ko'rish va eshitish orqali o'zlashtiradi. Bu metod ayniqsa yangi texnik usul yoki asarni tanishtirish bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan nozik texnik jihatlarni faqat jonli namoyish orqali yetkazish mumkin.

Bosqichma-bosqich texnik mashq metodi barmoq mashqlari, gammalar va etyudlarni soddadan murakkabga qarab izchil bajarishni nazarda tutadi [2], bu esa barmoq erkinligi, texnik ravonlik va chidamlilikning bosqichma-bosqich shakllanishini ta'minlaydi. Tahliliy-ijrochilik metodi esa asarni ijro etishdan oldin uning tuzilishi, garmoniyasi va formasini tahlil qilishni talab qiladi [3] — bu metod talabaning asarni shunchaki mexanik takrorlash o'rniga, uni ongli, mazmunli tarzda ijro etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bo'lakma-bo'lak ishlash metodi murakkab asarni kichik qismlarga bo'lib, har birini alohida mashq qilish, so'ngra yaxlit birlashtirish tamoyiliga asoslanadi [4], bu esa murakkab texnik joylarni aniq va ishonchli bajarish ko'nikmasini shakllantiradi. Konsert-amaliyot metodi esa tayyorlangan asarni jamoat oldida, sinf yoki konsert sharoitida muntazam ijro etishni nazarda tutadi, bu esa sahna hayajonini boshqarish va ishonchli ijro etish mahoratini rivojlantiradi — bu ayniqsa bo'lajak o'qituvchi uchun muhim, chunki u kelgusida doimo o'quvchilar oldida ijro etishiga to'g'ri keladi.

Nihoyat, o'z-o'zini nazorat qilish metodi talabaning o'z ijrosini mustaqil tinglashi, video yozib tahlil qilishi va aniqlangan xatolarni izchil tuzatishini nazarda tutadi [5]. Ushbu metod talabada mustaqil o'rganish va o'z-o'zini baholash ko'nikmasini shakllantiradi, bu esa uning bitiruvdan keyin ham mustaqil ravishda ijrochilik mahoratini oshirib borishi uchun zaruriy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu oltita metod izchil, bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida qo'llanilganda cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini eng samarali tarzda rivojlantiradi.

Natijalar. Cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi oltita metodni tahlil qilish jarayonida ularning mazmuni, qo'llash bosqichi va rivojlanadigan ko'nikmasi tizimlashtirildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

1-jadval

Cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantiruvchi metodikalar tahlili

№	Metod	Mazmuni	Qo'llash bosqichi	Rivojlanadigan ko'nikma
1	Ko'rgazmali-namoyish metodi	Pedagogning jonli ijrosi orqali to'g'ri texnik va badiiy usullarni namoyish etishi	Yangi texnik usul yoki asarni tanishtirish bosqichi	To'g'ri qo'l holati, tovush hosil qilish va ijro uslubini vizual-eshitish orqali o'zlashtirish
2	Bosqichma-bosqich texnik mashq metodi	Barmoq mashqlari, gammalar va etyudlarni soddadan murakkabga qarab izchil bajarish	Texnik tayyorgarlik bosqichi	Barmoq erkinligi, texnik ravonlik va chidamlilikning shakllanishi
3	Tahliliy-ijrochilik metodi	Asarni ijro etishdan oldin uning tuzilishi, garmoniyasi va formasini tahlil qilish	Asarni o'rganishga tayyorgarlik bosqichi	Asarni ongli, mazmunli tarzda ijro etish qobiliyati
4	Bo'lakma-bo'lak ishlash metodi	Murakkab asarni kichik qismlarga bo'lib, har birini alohida mashq qilish, so'ngra yaxlit birlashtirish	Amaliy mashq bosqichi	Murakkab texnik joylarni aniq va ishonchli bajarish ko'nikmasi
5	Konsert-amaliyot metodi	Tayyorlangan asarni jamoat oldida, sinf yoki konsert sharoitida muntazam ijro etish	Yakuniy sinov va sahna tayyorgarligi bosqichi	Sahna hayajonini boshqarish va ishonchli ijro etish mahorati
6	O'z-o'zini nazorat qilish metodi	O'z ijrosini mustaqil tinglash, video yozib tahlil qilish va	Mustaqil mashq va o'z-o'zini takomillashtirish bosqichi	Mustaqil o'rganish va o'z-o'zini baholash ko'nikmasi

№	Metod	Mazmuni	Qo'llash bosqichi	Rivojlanadigan ko'nikma
		xatolarni izchil tuzatish		

1-jadvalda keltirilgan tahlildan ko'rinib turibdiki, metodlar izchil, boshlang'ich namoyishdan tortib mustaqil o'z-o'zini nazorat qilishgacha bo'lgan mantiqiy zanjirni tashkil etadi. Har bir metod o'zidan oldingi metodda shakllangan ko'nikmaga tayanadi va keyingi metod uchun zaminni tayyorlaydi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, konsert-amaliyot metodining alohida ahamiyati bor, chunki aynan shu metod orqali oldingi metodlarda shakllangan texnik va tahliliy ko'nikmalar real, jonli sahna vaziyatida sinovdan o'tkaziladi. Umuman olganda, ishlab chiqilgan metodlar tizimi bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini izchil va samarali rivojlantirish uchun amaliy asos bo'la olishini ko'rsatdi.

Xulosa

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish ko'rgazmali-namoyish, bosqichma-bosqich texnik mashq, tahliliy-ijrochilik, bo'lakma-bo'lak ishlash, konsert-amaliyot va o'z-o'zini nazorat qilish metodlarining izchil, kompleks qo'llanilishini talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu metodlarning har biri o'ziga xos ko'nikmani rivojlantirishga xizmat qiladi, ularning barchasi birgalikda esa yaxlit ijrochilik mahoratini shakllantiradi.

Ishlab chiqilgan metodlar tizimi oliy musiqa-pedagogik ta'lim amaliyotida cholg'u darslarini samarali tashkil etish uchun amaliy asos bo'la oladi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu metodlarning turli cholg'u turlariga (torli, klavishli, puflama, milliy cholg'ular) xos qo'llanilish xususiyatlarini chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Цыпин Г.М. Музыкально-исполнительское искусство: теория и практика. – СПб.: Алетея, 2001. – 320 с.
2. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М.: Наука, 2003. – 384 с.
3. Matyoqubov O. Musiqa nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Musiqa, 2012. – 264 b.
4. Yunusov R. O'zbekiston professional musiqa madaniyati tarixi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2005. – 216 b.
5. Kenny D.T. The Psychology of Music Performance Anxiety. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 448 p.

Аннотация:

В данной статье с научно-педагогической точки зрения проанализирована практическая методика развития инструментально-исполнительских навыков у будущих учителей музыки. Освещены шесть методов — наглядно-демонстрационный, поэтапной технической тренировки, аналитико-исполнительский, метод работы по частям, концертно-практический и метод самоконтроля. Обоснованы содержание, этап применения и формируемый навык каждого метода.

Ключевые слова:

инструментальное исполнительство, исполнительские навыки, будущий учитель музыки, методика формирования, техническая тренировка, сценическая культура, музыкальная педагогика, профессиональная подготовка, самоконтроль, высшее образование.

Abstract:

This article provides a scientific and pedagogical analysis of the practical methodology for developing instrumental performance skills in prospective music teachers. Six methods —

demonstrative-illustrative, step-by-step technical practice, analytical-performance, sectional-practice, concert-practicum, and self-control methods — are examined. The content, stage of application, and skill developed by each method are substantiated from a scientific and practical perspective.

Keywords:

instrumental performance, performance skills, prospective music teacher, methodology of formation, technical practice, stage culture, music pedagogy, professional training, self-control, higher education.